

Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота
з економічної теорії
на тему:
***«Валютні кризи в Україні: ретроспективний
аналіз»***

Студентки групи ЕТ-21

Напрямок підготовки:

Економічна теорія

Денегі М. С.

Керівник

К. е. н.,

доцент Лотиш О. Я.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЕСТБ _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль 2017

ЗМІСТ

ПЛАН.....	2
ВСТУП.....	3
1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ВИНИКНЕННЯ ВАЛЮТНИХ КРИЗ В УКРАЇНІ.....	5
2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВАЛЮТНИХ КРИЗ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ (РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ).....	12
3. НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ І ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВИНИКНЕННЯ ВАЛЮТНИХ КРИЗ В УКРАЇНІ.....	21
ВИСНОВКИ.....	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	27

План

Вступ

1. Теоретичні підходи виникнення валютних криз в Україні
2. Аналіз впливу валютних криз на економічний розвиток України (ретроспективний аналіз)
3. Напрями подолання і попередження виникнення валютних криз в Україні

Висновки

Список використаної літератури

ВСТУП

Актуальність теми. Особливостями сучасного стану в світовій економіці є виникнення двох криз: кризи міжнародних кредитно-грошових відносин та кризи на валютному ринку. Ці процеси взаємопов'язані між собою. Випадковим є їх збіг у часі, але загострення кожної з досліджуваних проблем є цілком закономірним, вважають експерти валютного ринку.

Світова валютна криза, що зародилась у США як криза ринку нерухомості і похідних фінансових інструментів, згідно з логікою глобалізації поширилася по всьому світу, вдаривши і по українському валютному ринку. Основними її причинами експерти називають надмірно експансивну грошову політику Федеральної резервної системи (ФРС) США, наявність величезного дисбалансу у світовій економіці, зокрема, великий профіцит у зовнішній торгівлі Китаю, значний торговельний дефіцит у США, недоліки системи управління ризиками в інвестиційних банках, недосконалість регулювання фінансових ринків на національному і міжнародному рівнях. Сучасна валютна криза вимагає від світової спільноти адекватних дій, але які з них у цьому випадку можна визнати такими? Для відповіді на це запитання необхідно проаналізувати, по-перше, справжні причини, що породили кризу, і, по-друге, те, наскільки глибокою і тривалою вона буде.

Щодо України, світова фінансова криза сприяла виникненню проблем в банківському секторі. З одного боку, українські банки, які надавали в останні роки великі об'єми кредитних ресурсів не завжди чітко та в необхідному об'ємі здійснювали контроль за фінансовим становищем позичальника, що призвело в результаті до величезної кількості неякісних позичальників по всій країні. З іншого боку, в українську систему за останні роки не надходило потрібного об'єму інвестицій в розвиток банківської системи.

Для розгляду факторів, що спричинили виникнення такої ситуації, слід дослідити глибинні причини подій і знайти правильні рецепти розв'язання

існуючих проблем, створити механізми, що допомагатимуть згладити майбутні потрясіння в економіці.

Мета дослідження. Метою даної роботи є дослідження валютних криз в Україні, аналіз їх впливу на економічну динаміку, споживання та дохід.

Для цього в даній роботі слід:

- розглянути сутність та причини валютних криз в Україні;
- встановити негативні наслідки цих криз;
- проаналізувати валютні кризи в Україні.

Предметом дослідження даної роботи є розкриття сутності, причин та наслідків валютних криз в Україні.

Об'єктом дослідження є валютні кризи в Україні, шляхи та напрями їх подолання.

1. Теоретичні підходи виникнення валютних криз в Україні

Проблема нестабільності валютно-фінансової системи України має досить специфічні характеристики. З одного боку, кризові явища пов'язані з моделлю економічного розвитку держави та можливостями здійснення відчутних економічних реформ, з іншого – нестабільність у валютній сфері характеризується проблемами внутрішньої та зовнішньої боргової залежності країни. Основні тенденції розвитку останнього десятиліття, навіть із невдачами у перебігу економічних реформ, у цілому підтвердили обраний теоретичний підхід до ринкових перетворень: східноєвропейські та прибалтійські країни, де було реалізовано найважливіші пункти стандартної програми міжнародних фінансових організацій, змогли порівняно швидко подолати трансформаційну кризу. Водночас менш сумлінні й послідовні у здійсненні запропонованої програми країни СНД, зокрема Росія та Україна, ще й досі продовжують боротися за оздоровлення економіки [1].

Сучасний розвиток валютно-фінансової системи нашої країни характеризується дією так званих позаекономічних чинників, які відчутно впливають на її розвиток. Це, на нашу думку, чинники «стадної поведінки», психологічного ризику, епідемічного поширення кризових явищ та суто політичних зрушень, що впливають на поточний або майбутній стан економіки. Проте вітчизняні вчені не виокремлювали зазначені фактори як такі, що здатні спровокувати складний механізм розгортання тенденцій нестабільності.

Не було зроблено спроби розглянути структурні чи політичні фактори як важливий складник економічних зрушень, а наслідком їх може стати кризова ситуація. Натомість перевагу надавали дослідженню саме базових макроекономічних показників, не зважаючи на те, що більшість криз, які відбулись в останній декаді минулого тисячоліття, розгортались аж ніяк не на фоні економічного спаду чи рецесії світової економіки. Навпаки, їм передував період економічного пожвавлення, який був наслідком вдало

імплементованих стабілізаційних програм чи високого економічного зростання.

Вивчення позицій вітчизняних учених та вчених країн СНД (А. Грязнової, О. Василика та К. Павлюка, С. Мочерного, Л. Дробозіної, А. Єпіфанова, І. Сало, І. Д'яконової, К. Рудого, Н. Заяц, В. Попова і М. Монтеса, А. Анікіна й інших) про суть фінансової нестабільності дає підстави припустити, що у сучасному науково-термінологічному обігу найбільш усталеним є розуміння фінансової кризи як порушення рівноваги у функціонуванні системи фінансових відносин, яке проявляється в нестабільності фінансів інститутів та кредитно-фінансових установ і виражається в різкому падінні ВВП, що дестабілізує процес формування та розподілу централізованих фондів держави. Зокрема, на думку О. Василика, фінансова криза – це явище, а показник її наявності – дефіцит державного бюджету [2, с. 594].

Проте, як справедливо зазначають В. Попов та М. Монтес, фінансова криза може розгорнутись і без бюджетних дефіцитів як наслідок погіршення умов торгівлі та балансу у поточних операціях, які разом призводять до підриву валютного курсу, що, в свою чергу, через взаємопов'язаність валютного та фінансового ринків, може негативно вплинути на стан фінансового сектора країни [3, с. 20]. Фінансова криза складається з бюджетної кризи, кризи грошового обігу, банківської, біржової та валютної криз.

На відміну від висвітленого підходу зазначених учених, західні економісти Г. Мінські, Ч. Кіндлебергер, М. Фрідмен, А. Шварц, П. Кругман, М. Обстфельд, М. Бордо, Р. Дорнбуш, П. Дібвіг, Д. Даймонд, Р. Манделл, Ф. Мишкін, С. Фішер, Г. Камінські, К. Рейнхарт, А. Веласко, Р. Чанг, Г. Гортон, С. Едвардс, Р. Глік, Е. Роуз, Р. Рігобон, Г. Кальво та інші вже впродовж тривалого часу займаються дослідженням фінансової нестабільності, а тому сучасні вітчизняні досягнення у цій галузі економічної науки переплітаються із західними або їх інтерпретують. Варто відзначити відсутність чіткого

розуміння того, що ж саме вважають фінансовою кризою, що є первинним – валютна чи фінансова нестабільність. Зважаючи на зростання взаємозалежності валютного та фінансового секторів, наслідками фінансової кризи (суто фінансової за походженням) можуть стати порушення у банківській, а отже, і валютній сферах, і так само валютна криза може трансформуватись у банківську та фінансову кризи. Так, Ч. Кіндлебергер та Г. Мінські у моделі фінансової кризи поняття валютної та фінансової кризи вживають як синонімічні, з тією лише різницею, що терміном валютної кризи названо початковий етап більш глибокого за своїми проявами потрясіння, яке охоплює не лише валютне, а й загально фінансове середовище [4, с. 29].

На думку вчених, фінансова криза містить такі елементи, як різке падіння цін на активи, масове банкрутство як у фінансовому, так і нефінансовому секторі та порушення діяльності валютного ринку.

Криза, яка нині зароджується у валютно-фінансовому, банківському, виробничому та інших секторах економіки України не є кризою в її канонічному розумінні, адже за своєю специфікою вона не є циклічною. Це відбулося через низку об'єктивних політичних і економічних чинників, зокрема, зниження інвестиційної активності, яке спричинило:

- обмеженість інвестиційних ресурсів товаровиробників через збільшення коштів для фінансування затрат на оплату праці (у зв'язку з підвищенням мінімальної заробітної плати);
- зростання соціальної складової у державних видатках, що значно зменшило порівняно з минулим роком обсяг державних інвестицій та, відповідно, позначилось на інвестиційній діяльності окремих галузей економіки;
- пасивність великого бізнесу у прийнятті інвестиційних рішень до закінчення процесу реприватизації, а також через скасування податкових пільг для суб'єктів господарювання спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку.

Криза як специфічна фаза циклу, що характеризується порушеннями рівноваги, зміною звичного устрою або функціонування, є прогнозованою, адже циклічність як така відтворює закономірність розвитку будь якого процесу. Відповідно, криза, викликана об'єктивними циклічними процесами в економіці, не передбачає раптових коливань подібної амплітуди, а, навпаки, характеризується тривалістю фаз зародження та розгортання, які формуються на попередніх етапах. Таким чином, проблеми розгортання кризових явищ в Україні мають досить специфічні характеристики. З одного боку, кризові явища пов'язані з моделлю економічного розвитку держави та можливостями здійснення відчутних економічних реформ. З іншого – кризові явища відрізняються певною специфічністю залежно від сфери їх прояву. Зокрема, валютна криза як складова кризи економічної на українському ґрунті характеризується:

- економічно необґрунтованим знеціненням або подорожчанням національної валюти;
- різким коливанням валютних курсів;
- заміною грошової одиниці або її вартісної основи;
- значним обсягом спекулятивних операцій валютою, швидких і значних за масштабами припливів і відпливів валютних резервів;
- різкою незбалансованістю міжнародних розрахунків;
- погіршенням міжнародної валютної ліквідності тощо.

Крім того, у валютній сфері нестабільність проявляється проблемами внутрішньої та зовнішньої боргової залежності країни, а прояви нестабільності у банківській сфері – радше проблемами психологічного характеру, що виражаються в недовірі до банківських установ у період низької прогнозованості економічного розвитку (курсу) країни, а отже, у масовому вилученні коштів навіть попри економічну доцільність (втрата відсотків при достроковому вилученні внесків). Тобто особливість банківської нестабільності полягає у певній хаотичності її виникнення.

Макроекономічні базові показники – рівень інфляції, ВВП, граничні показники як внутрішнього, так і зовнішнього боргу перестають на певний час відігравати роль індикаторів стабільності, найважливішими виявляються настрої чи то спекулянтів, що свідомо йдуть на корекцію курсу національної грошової одиниці, чи вкладників, яких об'єднує так звана «стадна поведінка».

Основною причиною фінансової кризи на українському підґрунті є наслідки прийняття і реалізації бюджету, який має соціальну спрямованість попри задекларовані орієнтири на інноваційно-інвестиційний розвиток України. Таким чином, на сучасному етапі, ризики національної фінансової системи перебувають насамперед у площині бюджетно-боргової сфери.

У нашій країні причини фінансової кризи, на нашу думку, полягають у залежності фондового ринку від коштів нерезидентів, надмірній зовнішній заборгованості суб'єктів економіки, нестачі ліквідності в банківській системі.

Все ж у найуживанішому значенні будь-яку кризу в українській економіці можуть назвати не лише фінансовою, а й економічною, що свідчить про нечітке сприйняття цієї категорії економічної науки. Хоча, безперечно, усвідомлення можливих взаємозв'язків різних складників фінансової кризи здатне сприяти усвідомленню багатоваріантності тривання кризи, а, отже, підвищити прогнозованість визначення напряму її розгортання із своєчасним виокремленням необхідних механізмів впливу на зародження того чи іншого виду потрясіння у контексті кризи фінансової – чи то валютного, чи то банківського, чи бюджетно-боргового.

Варто зазначити, що попри вкрай нестабільну ситуацію в нашій економіці, йдеться про зниження ділової активності, у малому й середньому бізнесі, відчутні скорочення припливу прямих іноземних інвестицій, відмову великих інвесторів від входження в Україну, країна не перебуває перед ризиком розгортання циклічної, комплексної чи зовнішньої криз. Під останньою – зовнішньою кризою – маємо на увазі кризу, спровоковану світовими деструктивними тенденціями, яким притаманний свій власний ритм, пов'язаний з особливостями динаміки глобальних фінансових ринків.

На сьогодні сформувалися напрями, за якими світова криза здійснює вплив на економіку України:

1. Циклічне уповільнення світової економіки, що в цілому може скоротити попит на експортну продукцію, а отже, експортну виручку і далі за ланцюжком призвести до зменшення надходжень до державного бюджету, девальвації гривні і зниження заробітної плати тощо.

2. Висока волатильність цін на світових товарних ринках, коли спостерігаються різкі стрибки цін на біржові товари, зокрема, залежно від ситуації на фінансових і валютних ринках. У разі їх значного падіння ефект буде такий саме, але ще може додатися проблема скорочення торговельного балансу, що, у свою чергу, здатне негативно позначитися на поточному рахунку, тобто ослабити міжнародну позицію України.

3. Обвал котирувань на світових фондових ринках, який призвів до різкого падіння вартості акцій українських компаній.

Паніка на фінансових ринках, банкрутство великих інвестиційних банків, різке зростання ставок Лібор (значна частина кредитів, залучених від початку кризи, бралася на умовах "плаваючої" ставки, залежної від ставки Лібор) – усе це практично перекриває зовнішні ринки фінансової ліквідності, що загрожує труднощами у рефінансуванні зовнішнього боргу вітчизняними банками і корпораціями.

Попри це варто згадати опосередкований вплив ззовні, який здійснюється на розвиток вітчизняної економіки. Це не лише кон'юнктура світових фінансових ринків, яка визначає позиції експортерів, а отже впливає на стан всієї національної економіки. Беручи до уваги вплив результатів зовнішньоторговельних зв'язків на формування торговельного, а тому і платіжного балансу країни, чинник валютної стабільності за її межами відіграє визначальну роль. Ідеться про порівняння провідних світових валют – долара США та євро, від яких залежатиме стабільність держав у глобальному масштабі. Крім того, надання Україні з боку міжнародних фінансових інституцій на кшталт Міжнародного валютного фонду певних

рекомендацій консультативного характеру, які формують ту чи іншу стратегію розвитку валютної політики, спроможне впливати на визначення перебігу подій у нас, зокрема під час можливого кризового розгортання, незалежно від сфери його прояву.

Враховуючи перелічені проблеми, можна дійти таких висновків. На нинішньому етапі розвитку фінансової системи України ризики нестабільності перебувають, насамперед, у площині бюджетно-боргової сфери. Проте найвірогіднішим є виникнення внутрішньої кризи, яка за походженням матиме випадковий характер, що відбудеться через зростання спекулятивного ризику та стадної поведінки, які не завжди корельовані з реальним станом базових макроекономічних показників. А ще можлива криза буде характеризуватись моноаспектністю, адже нині вести мову про можливість розгортання кризи відразу в декількох сферах економіки передчасно.

2. Аналіз впливу валютних криз на економічний розвиток України (ретроспективний аналіз)

Динаміка національної економіки з 1991-го до 2014 року мала циклічну траєкторію розвитку і пройшла два середніх цикли (рис. 1). Перший охоплював період із 1991-го до 1998 року і був усіченим, оскільки мав лише дві фази — кризи й депресії. Другий середній цикл тривав із 1999-го до 2014 року і мав усі класичні фази економічного циклу — поживлення, зростання, кризи, депресію.

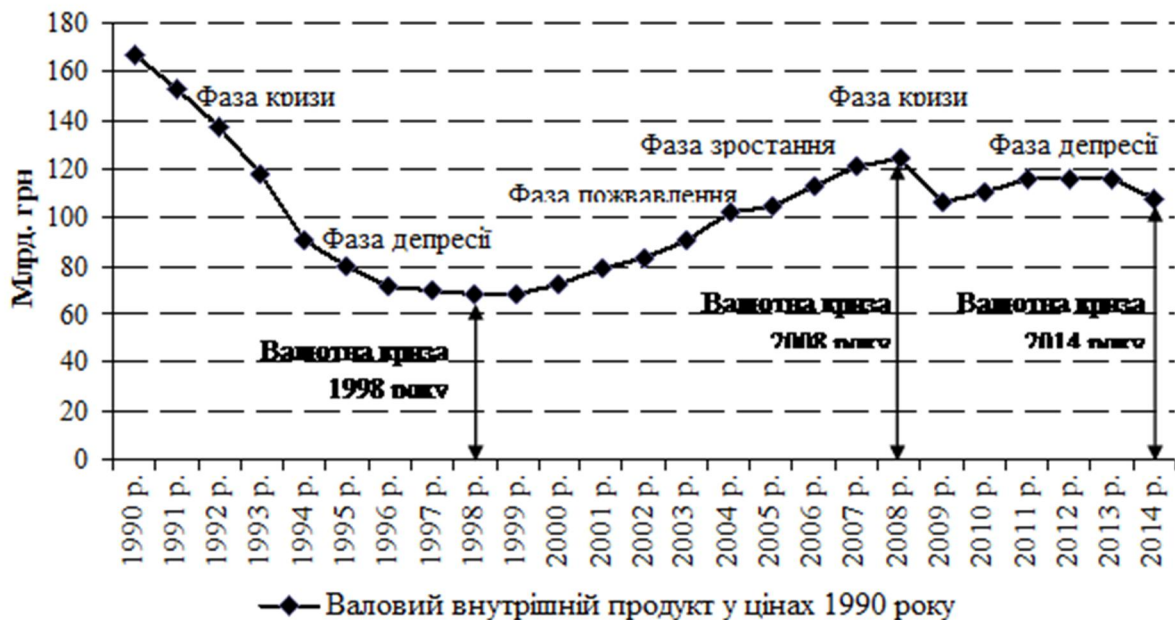

Рис. 1. Циклічно-хвильова динаміка вітчизняної економіки та валютні кризи [5, 6]

Порівняння фаз класичного економічного циклу з валютними кризами дає змогу зробити висновок, що такі кризи виникали на різних фазах економічного циклу. Так, валютна криза 1998 року мала місце на фазі депресії першого середнього циклу, криза 2008-го припала на фази зростання й кризи другого середнього циклу, а криза 2014 року вибухнула на фазі депресії другого циклу. Таким чином, можна зробити висновок, що валютні кризи прямо не пов'язані з класичною циклічною динамікою й

спричиняються іншими факторами. Незбігання в часі класичної економічної кризи та валютної кризи також змушує розмежовувати ці економічні явища та констатувати, що вони можуть спричинятися як одна одною, так і можуть бути не пов'язаними між собою.

Будь-яка економічна криза насамперед пов'язана з невідповідністю попиту і пропозиції на певний економічний елемент — і валютні кризи не є винятком. Різка зміна пропозиції або попиту на національну й іноземні валюти призводить до втрати рівноваги між валютами і подальшого пошуку балансу шляхом зміни валютних курсів. У результаті національна валюта або підвищується, або знижується в ціні. При цьому валютну кризу в національній економіці частіше пов'язують саме з девальвацією (зниженням) курсу вітчизняної валюти, зниженням пропозиції іноземної валюти й вичерпанням золотовалютних резервів країни.

Пропозиція іноземної валюти в національну економіку забезпечується кількома шляхами: експортом національного товару у світову економіку й одержанням валютної виручки; зовнішнім кредитуванням національної економіки; іноземними інвестиціями в національну економіку.

Відповідно попит на іноземну валюту забезпечується: імпортом у національну економіку; кредитуванням іноземної економіки; інвестиціями в іноземну економіку.

Обсяг іноземних інвестицій у національну економіку дуже незначний, фінансова система є не настільки потужною, щоб значною мірою фінансувати іноземний сектор, а економічна система також несуттєво його інвестує. При цьому національна економіка має значні обсяги зовнішнього кредитування й імпорту. Тому найвагомішими факторами, які визначають пропозицію та попит на іноземну валюту, є зовнішнє кредитування національної економіки й імпорт.

Так, валютній кризі 1998 р. передував період нагромадження від'ємного сальдо в торговельному балансі з 1993-го до 1998 р. Валютній кризі 2008 р. передував період із 2006-го до 2008 р., коли значно зросло від'ємне сальдо

зовнішньої торгівлі. Валютній кризі 2014 р. передував рекордний обсяг імпорту в 2011-2014 рр.

При цьому після кожної валютної кризи спостерігається зміна тенденцій у зовнішній торгівлі. Від'ємне сальдо платіжного балансу трансформується в позитивне, як після валютної кризи 1998 р., або різко зменшується до мінімуму, як після валютної кризи 2008 р. Так, після валютної кризи 1998 р. встановився тривалий період домінування експорту над імпортом – із 1999-го до 2005 р. спостерігалось позитивне сальдо в платіжному балансі.

Проаналізуємо ще один фактор пропозиції та попиту на іноземну валюту – динаміку зовнішніх кредитів національної економіки. Дослідження свідчить, що в ході циклічності національної економіки зовнішнє кредитування постійно зростало, що в короткостроковій перспективі створює приплив іноземної валюти. Однак у довгостроковому інтервалі з урахуванням термінів повернення й обслуговування кредитів зростання обсягів зовнішнього кредитування створює попит на іноземну валюту. Закономірність, виявлена при аналізі сальдо торговельного балансу, а саме - накопичування максимального від'ємного сальдо перед валютними кризами, у випадку із зовнішнім кредитуванням не простежується. Однак можна стверджувати, що валютним кризам передують періоди активного нарощування зовнішніх кредитів швидшими темпами, ніж після криз. Перші кілька років після валютних криз темпи збільшення обсягів кредитів знижуються.

Отже, встановлено, що в національній економіці постійно існує два фактори, які збільшують попит на іноземну валюту. Перший - це від'ємне сальдо платіжного балансу, другий – зовнішнє кредитування.

Таким чином, з урахуванням цих двох факторів у національній економіці періодично складається макроекономічна диспропорція, яка проявляється в підвищеному попиті на іноземну валюту. І в 1998-му, 2008 р. і в 2013 р. між двома економічними процесами – зовнішнім кредитуванням і

сальдо торговельного балансу утворювався максимальний розрив. Економічна сутність цього розриву полягає у створенні максимального попиту на іноземну валюту. Задовольнити цей попит можна за рахунок наявних золотовалютних резервів або зовнішнього кредитування. За низького рівня золотовалютних резервів і неможливості задовольнити попит на іноземну валюту за рахунок зовнішнього кредитування диспропорція призводить до зниження курсу національної валюти.

Третім фактором, який впливає на пропозицію та попит на іноземну валюту є світові фінансові, валютні й загальноекономічні кризи. Ці кризи в умовах глобального взаємозв'язку фінансових, фондових і товарних ринків породжують вплив грошового капіталу з національних економік та обмеження кредитування. Все це скорочує пропозицію іноземної валюти на зовнішньому і внутрішньому ринках. На вплив іноземного капіталу також істотно впливає й політична нестабільність, різка зміна політичного курсу, внутрішнє політичне протистояння, які призводять до впливу іноземного капіталу, створюючи дефіцит іноземної валюти. За період із 1991-го до 2014 року на національну економіку найбільше вплинули такі кризи:

- фінансова криза в країнах Південно-Східної Азії в 1997-1998 рр.;
- економічна криза світової економіки в 2008 році;
- політична криза в Україні в 2013-2014 рр.

Таким чином, у випадку збігу трьох виділених факторів, а саме - від'ємного сальдо торговельного балансу, високого рівня зовнішнього кредитування та регіональної або світової фінансової кризи в національній економічній системі з великою часткою ймовірності виникає валютна криза. Саме такий збіг трьох зазначених факторів відбувався в національній і світовій економіках у 1998-му, 2008-му та 2014 роках.

У 1998 році в національній економіці, з одного боку, спостерігалися від'ємне сальдо торговельного балансу та високий рівень зовнішнього кредитування. З другого боку — фінансова криза, яка вибухнула в країнах Південно-Східної Азії, торкнулася й України і викликала вплив грошового

капіталу з фінансового й фондового ринків, що обмежувало пропозицію іноземної валюти. Закономірним наслідком стала різка девальвація національної валюти: якщо її курс до валютної кризи становив 1,88 грн. за один долар США, то після валютної кризи він девальвував до 5,21 грн., тобто на 177%.

Валютна криза 2008-2009 рр. у національній економіці виникла внаслідок світової фінансової й економічної кризи, нарощування від'ємного зовнішньоторговельного сальдо й зовнішнього боргу та ускладнювалася кризою споживчого кредитування. Національна валюта девальвувала на 54% - із 5,26 грн. за долар США до 7,79 грн. за долар США.

Валютну кризу 2014 р. в національній економіці можна вважати продовженням валютної кризи 2008-2009 рр., тому що вона відтворюється тими ж макроекономічними процесами, що й попередня, — високим рівнем від'ємного сальдо торговельного балансу й зовнішнього боргу. Каталізатором девальвації послужила внутрішньополітична криза, зміна системи управління і політичних еліт та російська військова агресія проти України. Вартість національної валюти знизилася з 7,99 грн. до 21,99 грн. за долар США на початок 2015 року, тобто на 275,2 %.

За диспропорцією між від'ємним сальдо торговельного балансу й зовнішнім боргом ховається глибинне протиріччя національної економіки, пов'язане з галузевою структурою промисловості. Вітчизняна економіка успадкувала від колишньої радянської домінування виробництва засобів виробництва (предметів та засобів праці - прокат металів, устаткування, верстати, машини, механізми) над виробництвом товарів споживчого попиту (одяг, взуття, побутова електро- та електронна техніка). Диспропорція на стадії виробництва відтворювального процесу визначає диспропорцію на стадії споживання.

З одного боку, національна промисловість не може виробляти товари споживчого попиту в необхідному обсязі для задоволення потреб домогосподарств – тому попит на споживчі товари задовольняється за

рахунок імпортованих товарів. З другого боку, самі галузі виробництва засобів виробництва пред'являють попит на паливні ресурси – газ, нафту, які забезпечуються також за рахунок імпорту. Таким чином, споживчий і виробничий попит залучають високу частку імпорту в національну економіку. Тому диспропорція в галузевій структурі зумовлює диспропорцію між експортом та імпортом, а також диспропорцію між пропозицією та попитом на іноземну валюту.

Часто для національної економіки зовнішні кризи вважають головною причиною внутрішніх валютних криз. Але насправді зовнішні кризи є лише каталізатором внутрішніх протиріч. Необхідно розуміти, що наявність саме внутрішніх диспропорцій у відтворювальному процесі, які формувалися роками, визначають хід і виникнення валютних криз у національній економіці. При збалансованості стадій відтворювального процесу, а саме експорту й імпорту, структури виробництва й структури споживання, кредитування й споживання, внутрішніх видатків із зовнішнім кредитуванням зовнішні кризи нездатні дестабілізувати економічну систему.

Валютні кризи безпосередньо впливають на всі стадії відтворення й на макроекономічні процеси. Зменшення вартості національної валюти призводить до відносного збільшення вартості імпортованого товару й зменшення вартості національного товару. Тому теоретично на стадії виробництва це приводить до зростання експорту національної продукції. На стадії споживання дорожчий імпортований товар відповідно до ринкових законів повинен заміщуватися національним. Через механізм попиту і пропозиції це повинно приводити до розширення імпортозаміщуючого виробництва.

Слід зазначити, що в умовах тоталітарної системи з її практично повним контролем за цінами інфляція мала місце у вигляді прихованої. Перші роки існування України як незалежної держави супроводжувалися величезним збільшенням цін і характеризувалися високою динамікою їх

зростання. Інфляційний процес в Україні є досить таки нестабільним і має порівняно великий потенціал до розвитку.

Рис. 2. Динаміка індексів інфляції в Україні

Як було зазначено раніше одним з головних індикаторів інфляції є індекс споживчих цін. Виходячи з даних, наведених на рисунку 3, видно, що якщо в 2006 році споживчі ціни зросли на 11,6 %, в 2007– на 16,6 %, то тільки у першому півріччі 2008 року – на 14,9 %. Індекс споживчих цін (ІСЦ) із грудневою базою 1997 року показує, що за 11 років споживчі ціни в Україні зросли у понад 4 рази [7].

З червня 2007 по червень 2008 року споживчі ціни в ЄС зросли в середньому на 4 %, тоді як в Україні – на 29,3 %. До того за темпами інфляції у зазначений період Україна випередила майже всі країни СНД. В той же час, індекс споживчих цін в 2011 році в Україні склав 103,7 що на 18,6 менше ніж показник 2008 року який був найвищим за останні 10 років. А рівень інфляції за даними МВФ був найнижчим серед країн СНД і в 2011 році склав 3,7%, хоча МВФ прогнозував інфляцію на рівні 9% [10].

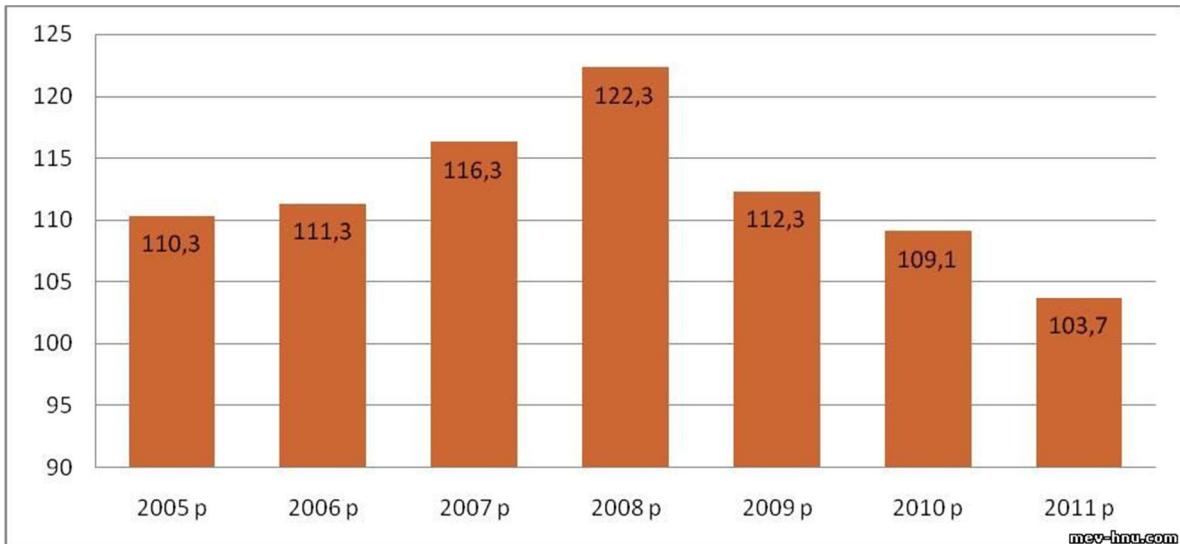

Рис. 3. Індекс споживчих цін за 2005-2011 рр.

Отже проаналізувавши офіційні статистичні дані ми дійшли до висновку що посилення інфляційних процесів у світі було викликане декількома факторами, а саме: динамічним піднесенням економік країн, що розвиваються; різким зростанням попиту на сировинні матеріали; а також здорожченням нафти на світовому ринку. Так як Україна є надзвичайно енерго- і матеріалозеложною країною, то фактор здороження нафти і зростання попиту на сировину не міг позитивно позначитись на економічних показниках нашої країни. Не дивлячись на той факт, що рівень інфляції в Україні був найнижчим серед усіх країн СНД, все ж ще досить рано говорити про остаточне одужання нашої економіки. Не слід забувати про те, що даний результат перш за все був досягнутий через фінансову допомогу МВФ, що, в свою чергу, призвело до збільшення державного боргу.

Є кілька причин того, що девальвація національної валюти не сприяє врегулюванню торговельного балансу й галузевої структури національної економіки, їх можна розділити на внутрішні й зовнішні. Група внутрішніх причин пов'язана з низьким рівнем заощаджень, відсутністю привабливого інвестиційного клімату, високим рівнем оподаткування, високими процентними ставками, відсутністю сприятливих для розвитку внутрішнього виробництва митних ставок і тарифів. Усе це не дає змоги згідно з

інвестиційним механізмом циклічності, виявленим М.І. Туган-Барановським, “вільному грошовому капіталу проникати в промисловість” [5, с. 322].

3. Напрями подолання і попередження виникнення валютних криз в Україні

Для вироблення рішень, котрі дозволяють пом'якшити вплив світової кризи на економіку України, проаналізувати наслідки використання в Україні антикризових інструментів:

Антикризові дії української влади - позитивні досягнення:

1. Отримання фінансової підтримки від МВФ, Світового банку та інших міжнародних організацій.
2. Збереження відносно високого рівня дисципліни у бюджетній сфері.
3. Уникнення значного збільшення соціальних виплат.
4. Проведення аудиту комерційних банків.
5. Підтримка системних фінансових установ.
6. Досягнення певного прогресу щодо переходу до більш вільного режиму курсоутворення.
7. Розробка стратегії з вирішення проблем несистемних банків.
8. Стабілізація цін.
9. Скорочення дефіциту рахунку поточних операцій.

Антикризові дії української влади - недостатні заходи:

1. Неефективна координація антикризових дій.
2. Недостатнє забезпечення кредитними ресурсами економіки України.
3. Слабкий контроль за використанням комерційними банками наданих ресурсів ліквідності та рефінансування.
4. Нездатність досягти згоди щодо збільшення тарифів на комунальні послуги та природний газ.
5. Відсутність стратегій оздоровлення "Нафтогазу України" і Пенсійного фонду.
6. Затримка приватизації і недостатня прозорість процесу роздержавлення.

З огляду на ризики скорочення експорто-орієнтованого виробництва внаслідок падіння світового попиту та ускладнення платежів за експортними операціями, необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих на розширення внутрішнього попиту на групу експортних товарів і, тим самим, посилення ролі внутрішнього виробництва. Для цього достатньо буде започаткувати нові інфраструктурні та житлові будівельні проекти, що фінансуються з бюджету. Уряд повинен не допустити обвалу цін на зерно нового врожаю через закупівлі Аграрним фондом, аби сільгоспвиробники отримали достатні ресурси для проведення всього комплексу посівних робіт. Це безпосередньо й опосередковано підтримає розвиток металургійної галузі, виробництва коксу, добувної промисловості, хімічної, нафтопереробки, харчової, а також торгівлі та транспорту.

В умовах фінансової кризи стратегічним напрямом діяльності уряду є стимулювання збільшення інвестицій у реальний сектор національної економіки. Для цього, необхідно розблокувати приватизаційні процеси. Але тут без допомоги Верховної Ради не обійтися, адже нагальним є прийняття Державної програми приватизації. Також необхідно ухвалити низку законопроектів, розроблених урядом і спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості України.

Аби запобігти банківській кризі, НБУ доцільно прийняти низку рішень, які встановлюють принципи рефінансування комерційних банків з проблемами короткострокової ліквідності під час проявів ознак фінансової кризи. Для запобігання валютній кризі необхідно виробити комплекс заходів, які не дозволять валютним спекулянтам розхитувати курс. При цьому НБУ має й надалі проводити політику збільшення волатильності курсу задля зниження ризиків розбалансування платіжного балансу.

Що повинні зробити підприємці та інвестори. З огляду на обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів в умовах погіршення доступу до зовнішніх кредитів підприємці мають зробити нелегкий вибір: або зупинити виробництво і втратити ринки, тримаючи високі ціни в розрахунку на

тимчасові труднощі, або знизити ціни, тим самим відновивши попит на свою продукцію і зберігши споживача. Другий шлях – це шлях тих виробників, які дбають про майбутнє, розширюючи виробництво й заробляючи на «обороті», а перший – шлях спекулянтів, що отримують у короткостроковому періоді надприбутки і виходять з виробництва.

Уряд у цьому плані може взяти на себе зобов'язання провести консультації стосовно підписання меморандумів з інвесторами, представниками великого бізнесу про зниження цін на товари та послуги.

Лише спільна робота уряду та Нацбанку, підтримана Верховною Радою, а також безпосередньо бізнесом, дозволить успішно пройти тест на зрілість української економіки в умовах світової фінансової кризи.

Для покращення ділового середовища Україна має провести наступні реформи:

1. Посилити стабільність і передбачуваність законодавчого поля.
2. Реформувати судову систему.
3. Знизити витрати на ведення бізнесу і спростити регуляторне середовище.
4. Істотно поліпшити систему державного управління.
5. Мінімізувати рівень корупції.
6. Укласти угоду про вільну торгівлю з Європейським Союзом.
7. Стимулювати інвестиції у технології, що збільшують ефективність і продуктивність економіки.

Виходячи з усього вищезазначеного необхідно виділити чинники, які прискорять економічний розвиток:

Експорт та міжнародні кредитні ресурси, які забезпечували високі темпи зростання економіки України протягом останніх років, будуть відігравати менш важливу роль у майбутньому. Новим джерелом зростання мають стати інвестиції.

Експорт стимулюватиметься членством країни у Світовій організації торгівлі, а підписання угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС

сприятиме зростанню прямих іноземних інвестицій. Також об'єм інвестицій збільшуватиметься завдяки наявності в Україні кваліфікованої робочої сили.

46-мільйонне населення України є привабливим ринком для іноземних інвесторів, тоді як рівень зарплат у державі становить лише третину від середнього показника у Східній Європі.

Україна володіє унікальним потенціалом зростання в АПК, відносно добре розвинені її інфраструктура та науково-технологічна база. Однак розкриття цього потенціалу потребує покращення якості ділового середовища: за даними Світового банку, Україна займає 142 місце з 183 країн за рівнем легкості ведення бізнесу.

Однак, як кажуть, сподівайся на краще, але будь готовим до гіршого. Наявні загрози потребують як від влади, так і від підприємців певної реакції та прийняття додаткових запобіжних заходів.

Висновки

В роботі виявлено чинники та механізми поширення кризових явищ на фінансовому ринку України. Запропоновано комплекс заходів для зменшення гостроти фінансової кризи та подолання її наслідків.

Україна зіткнулась з серйозними викликами щодо запобігання різкому знеціненню національної валюти й утримання цінової стабільності, уникнення колапсу кредитної системи і підтримання дієздатної платіжно-розрахункової системи, припинення руйнівних процесів ерозії внутрішніх депозитів і втечі резидентів від національної валюти, зменшення масштабів виведення іноземних капіталів і гарантування зовнішньої платоспроможності країн.

Механізми виникнення й поширення кризових явищ на фінансовому ринку України зводяться до такого:

1) значний дефіцит поточного рахунку платіжного балансу та його подальше зростання в умовах падіння світових цін на металопродукцію поєднуються зі скороченням припливу прямих, портфельних та фінансових інвестицій;

2) погіршення фінансового стану підприємств-експортерів обертається для економіки загостренням ситуації на валютному ринку, скороченням дохідної частини бюджету та виникненням труднощів з обслуговуванням зовнішніх позик і внутрішніх банківських кредитів підприємствами реального сектору;

3) зниження курсу національної валюти за наявності значних валютних дисбалансів у банківському секторі, зменшення реальних доходів населення і наростання негативних тенденцій у сфері виробництва виливаються в істотне погіршення якості банківських активів, а вилучення внутрішніх депозитів та зменшення доступності зовнішнього фінансування – у звуження пасивної бази банківських установ;

Після аналізу причин фінансової кризи можна винести низку заходів щодо зменшення її гостроти:

- у міру поглиблення кризових явищ, коли рефінансування НБУ не матиме стабілізуючого ефекту, а вилучення депозитів із банківської системи триватиме, виникне потреба у наданні урядом спеціальних гарантій кредиторам і вкладникам банків – бланкових гарантій, які матимуть обмежений період дії та поширюватимуться на операції життєздатних банків; зобов'язання уряду щодо гарантування майнових прав вкладників і кредиторів банків повинні бути зафіксовані законодавчо, що сприятиме відновленню довіри громадськості до банківської системи і стабілізації фінансування банків у процесі їх реструктуризації;
- у випадку розгортання повномасштабної фінансової кризи уряд за підтримки урядів основних міжнародних кредиторів України має ініціювати процес реструктуризації зовнішніх боргів корпоративних постачальників шляхом їх пролонгації на 3-4 роки за ставками, під які було надано первісні позики; підписання відповідних угод з кредиторами відверне загрозу масових дефолтів підприємств і банків України і сприятиме стабілізації платіжного балансу;

Криза – це реальна можливість й необхідність кардинальних реформ, здатних забезпечити прискорений кількісний та якісний розвиток економіки у майбутньому. І думати про це майбутнє необхідно вже сьогодні.

Список використаної літератури:

1. Юрчишин В. Валютна політика країн з перехідною економікою: Навч. посібник. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 28 с.
2. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України: Підручник. – К.: НІОС, 2002. - 608 с.
3. Монтес М. Ф., Попов В. В. «Азиатский вирус» или «Голландская болезнь»? Теория и история валютных кризисов в России и других странах: Пер. с англ. – М.: Дело, 1999. — 136 с.
4. Рудый К. Финансовые кризисы: теория, история, политика / К. В. Рудый. – М.: Новое знание, 2003. – 399 с.
5. Krugman P. Currency crises. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://web.mit.edu/krugman/www/crisis.html>.
6. Офіційний сайт НБУ, режим доступу - <http://bank.gov.ua>
7. Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. –К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504с.- (Інституційні засади розвитку банківської системи).
8. Міжнародний стандарт фінансової звітності 21 «Вплив змін валютних курсів»: за станом на 25 лист. 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.minfin.gov.ua/control/publich/article/main?art_id=92410&cat_id=92408. – Назва з екрану.
9. Юрчишин В.В. Валютні кризи ; монографія / В.В. Юрчишин. – К. : УАДУ при Президентові України, 2000. – 204 с.
10. Банківський фінансово–правовий словник–довідник ; ав. упоряд. Л.К. Воронова. – К. : АСК, 1998. – 288 с.